

Διαχείριση ασφακώνων στην Ήπειρο: Το πρόβλημα των πυρκαγιών

Ι. Ντούρος
Διεύθυνση Δασών Ν. Πρέβεζας,
481 00 Πρέβεζα

Περίληψη

Στην εργασία αυτή αναλύεται το πρόβλημα της διαχείρισης των ασφακώνων και ιδιαίτερα των πυρκαγιών που προκαλούνται από τους ίδιους τους κτηνοτρόφους για τη βελτίωσή τους. Διατυπώνεται η άποψη ότι η ασφάκα, που είναι το κυρίαρχο είδος των ασφακώνων, χρειάζεται καταπολέμηση, επειδή είναι ανεπιθύμητη στα ζώα και για το σκοπό αυτό μπορούν να εφαρμοστούν διάφοροι μέθοδοι, συμπεριλαμβανομένης και της ελεγχόμενης καύσης. Για να εφαρμοστεί όμως η τελευταία θα πρέπει να υπάρχουν ορισμένες προϋποθέσεις, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και η νομιμοποίηση της με κατάλληλη νομοθετική ρύθμιση. Τέλος τονίζεται η ανάγκη σύνταξης οριστικών μελετών βελτίωσης και διαχείρισης προκειμένου να εξασφαλιστεί η ορθολογική αξιοποίηση των ασφακώνων.

Λέξεις κλειδιά: Ασφάκα, βελτίωση, ελεγχόμενη καύση, καταπολέμηση.

Ορισμός, έκταση και οικονομική σημασία

Ασφακώνες είναι τα λιβάδια που κυριαρχούνται από την ασφάκα (*Phlomis fruticosa* L.), έναν ημίθαμνο της οικογένειας των χειλανθών (*Labiatae*), που δεν βόσκειτε, παρά μόνο από γίδια και ορισμένα ζώα φόρτου, που τρώνε τους τρυφερούς ανθοφόρους βλαστούς.

Η ασφάκα φθάνει σε ύψος μέχρι 1 μέτρο, έχει χνουδωτά φύλλα και βλαστούς και αναπτύσσει πλούσιο και βαθύ ριζικό σύστημα, που την καθιστά πολύ ανθεκτική στην ξηρασία. Αναπαράγεται κυρίως με πρεμνοβλαστήματα και ριζοβλαστήματα, αλλά και με σπόρους. Αποτελεί ένα από τα πιο ανεπιθύμητα ζιζάνια και η καταπολέμησή της είναι εξαιρετικά δύσκολη.

Οι ασφακώνες είναι αποτέλεσμα οπισθοδρομικής διαδοχής της βλαστήσεως και οφείλονται σε συνδυασμένη επίδραση υπερβοσκήσεως των εκτάσεων και αλληπάλληλων πυρκαγιών. Στην Ελλάδα καταλαμβάνουν έκταση μεγαλύτερη των 5.000.000 στρεμμάτων, το 25% της οποίας βρίσκεται στην Ήπειρο.

Οι ασφακώνες είναι πολύτιμα χειμερινά λιβάδια, που βόσκονται για περίοδο 7-8 μηνών, από τον Οκτώβριο μέχρι το Μάιο. Η μέση ετήσια παραγωγή χόρτου εκτιμάται σε 100 περίπου κιλά το στρέμμα, με μέση ακαθάριστη αξία που υπερβαίνει τα 15 δισεκατομμύρια δραχμές. Πέρα όμως από αυτό, οι ασφακώνες αποτελούν το ζωτικό χώρο διαχείμανσης των νομαδικών ποιμνίων, που το καλοκαίρι μεταφέρονται στις υπαλπικές εκτάσεις της χώρας, γεγονός που καθιστά επιτακτική την ανάγκη ορθής διαχειρίσεώς τους.

Διαχείριση των ασφακώνων

Η μέχρι τώρα διαχείριση των ασφακώνων δεν ήταν η ενδεδειγμένη. Η πολυπλοκότητα και οι δυσχέρειες του προβλήματος από τη μια πλευρά και η μη απόλυτα θετική σχέση

Δασικής Υπηρεσίας και κτηνοτρόφων από την άλλη, δεν επέτρεψαν να γίνουν βήματα προς τη σωστή κατεύθυνση.

Κύριο σημείο τριβής, που κλόνηζε την εμπιστοσύνη των κτηνοτρόφων προς την Υπηρεσία, ήταν η μη αναγνώριση των θετικών αποτελεσμάτων της φωτιάς και ταυτόχρονα η μη υπόδειξη κάποιου άλλου απλού και φθηνού τρόπου καταπολέμησης της ασφάκας.

Σήμερα και ειδικότερα μετά την εκτέλεση από τη Δασική Υπηρεσία και τις άλλες Υπηρεσίες σειράς έργων βελτιώσεων βοσκοτόπων, αλλά και με την άνοδο του μορφωτικού και βιοτικού επιπέδου πολλών κτηνοτρόφων, η σχέση αυτή έχει βελτιωθεί σημαντικά και πιστεύεται, ότι με καλή θέληση και προσπάθεια εκατέρωθεν μπορεί να υπάρξει ουσιαστική και αποδοτική συνεργασία.

Αν λάβουμε υπόψη ότι οι ασφακόνες εκτείνονται σε περιοχές με ικανοποιητική βροχόπτωση (πάνω από 500 χιλιοστά) και ικανοποιητική γονιμότητα εδάφους, όπου οι συνθήκες λιβαδικής παραγωγής είναι αρκετά ευνοϊκές και ότι η ασφάκα που κυριαρχεί, όχι μόνο δεν βόσκεται και αναλίσκει άσκοπα μεγάλο μέρος των παραγωγικών δυνάμεων του εδάφους, αλλά όταν είναι σε σύμπτυκτη κατάσταση δεν επιτρέπει καν την κυκλοφορία των ζώων, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι βελτίωση των ασφακώνων σημαίνει ουσιαστικά φθηνή καταπολέμηση της ασφάκας και των άλλων ζιζανίων και βελτίωση της σύνθεσης και ανάπτυξης των επιθυμητών λιβαδικών φυτών μέχρι του δυνατού αρίστου, με παράλληλη εκτέλεση και των άλλων έργων υποδομής, όπως έργα προσπέλασης, ποτισμού, στέγασης κ.ο.κ.

Η καταπολέμηση της ασφάκας μπορεί να γίνει:

- με εργατικά χέρια,
- με μηχανικά μέσα, όπου οι τοπικές συνθήκες το επιτρέπουν,
- με βιολογικά μέσα,
- με μηχανικά μέσα και
- με την χρήση ελεγχόμενου πυρός, εφόσον βέβαια προηγηθεί νομοθετική ρύθμιση.

Η καταπολέμηση με εργατικά χέρια είναι εξόχως δαπανηρή, αν και την τελευταία 10ετία εφαρμόστηκε από ορισμένους κτηνοτρόφους, που έχουν προσλάβει στις εκμεταλλεύσεις τους αλλοδαπούς εργάτες.

Η καταπολέμηση με μηχανικά μέσα έχει καλά αποτελέσματα, εφαρμόζεται όμως όπου οι τοπογραφικές και εδαφικές συνθήκες το επιτρέπουν.

Για την καταπολέμηση με βιολογικά μέσα δεν υπάρχει ακόμα σχετική έρευνα.

Η καταπολέμηση με χημικά μέσα, όπως έδειξαν έρευνες που έγιναν από ειδικούς επιστήμονες (Κανδρέλης 1995, Παπαναστάσης 1978) είναι αποτελεσματική, αλλά έχει μεγάλο κόστος.

Η καταπολέμηση με ελεγχόμενο πυρ αποδεικνύεται το πιο φθινό και αποτελεσματικό μέσο, ιδίως όταν συνδυασθεί με χημική καταπολέμηση των νεαρών βλαστών της ασφάκας την επόμενη άνοιξη, αρκεί να γίνει, αφού εξασφαλισθούν οι αναγκαίες νομικές και τεχνικές προϋποθέσεις και σύμφωνα με τις οδηγίες και τον έλεγχο αρμόδιου γεωτεχνικού.

Σε πειραματική ελεγχόμενη καύση ασφακώνων που έγινε από την Υπηρεσία μας προ 20ετίας, απεδείχθη ότι συνεργείο 6-8 ατόμων, εφοδιασμένων με 3-4 φορητούς πυροσβεστήρες και ένα πυροσβεστικό όχημα, μπορεί να καταπολεμήσει την ασφάκα σε έκταση 1.000 στρεμμάτων με μέση δαπάνη ανά στρέμμα 200-250 χιλιάδες δραχμές, χωρίς κανένα ουσιαστικό κίνδυνο πρόκλησης ζημιών σε παρακείμενες εκτάσεις.

Το κόστος αυτό είναι μάλλον χαμηλό, αν αναλογισθεί κανείς ότι όλες σχεδόν οι πυρκαγιές που σημειώνονται κάθε 3-4 χρόνια στους χειμερινούς βοσκοτόπους της Ηπείρου οφείλονται σε κακόβουλους εμπρησμούς, με σκοπό την καταπολέμηση της ασφάκας με συνέπειες ασύγκριτα πιο καταστρεπτικές και κίνδυνο για εγκαταστάσεις και ανθρώπινα θύματα.

Πρέπει όμως να τονίσουμε ότι και η μέθοδος του ελεγχόμενου πυρός δεν μπορεί να εφαρμοσθεί χωρίς ορισμένες προϋποθέσεις και ειδικότερα:

1. Πρέπει να περιορισθεί στις ποιότητες τόπου I και II (δηλαδή σε κλίσεις μέχρι 30% και βάθος εδάφους πάνω από 15 εκατοστά).
2. Να προηγηθεί αναστολή της βόσκησης του τμήματος που θα καεί από τα μέσα Μαΐου.
3. Μετά από την καύση να ακολουθήσει σπορά επιθυμητών λιβαδικών φυτών και κατάλληλη λίπανση με P και N.
4. Να ακολουθήσει προστασία από τη βόσκηση επί 70-80 ημέρες από την επαναβλάστηση του καμένου τμήματος και
5. Να ακολουθήσει ελεγχόμενη βόσκηση και ορθολογική περαιτέρω διαχείριση.

Για την ορθολογική διαχείριση των ασφακώνων πρέπει να εκπονηθούν οριστικές μελέτες βελτιώσεως και διαχειρίσεως όπου:

1. Θα αναγνωρισθούν και θα αποτυπωθούν οι λιβαδικοί τύποι και οι ποιότητες τόπου και θα τοποθετηθούν στο χάρτη οι μορφές των καθ' έκαστα ιδιοκτησιών (δημόσιες – δημοτικές – ιδιωτικές - διακατεχόμενες).
2. Θα γίνουν όλα τα έργα βελτιώσεως και θα καθορισθούν επακριβώς οι εργασίες βελτιώσεως της βλαστήσεως και οι περαιτέρω ενέργειες διαχείρισης, που θα γίνουν αποδεκτές από τους χρήστες.
3. Θα γίνει εκτίμηση της βοσκοϊκανότητας και θα καθοριστεί ο αριθμός και το είδος των ζώων για κάθε συγκεκριμένη επιφάνεια, που θα αποτελέσει την λιβαδική μονάδα, αλλά ταυτόχρονα θα καθοριστεί και η έναρξη και η διάρκεια της βόσκησης.
4. Θα καθοριστεί ο κτηνοτρόφος ή η ομάδα κτηνοτρόφων που θα αναλάβει την διαχείριση κάθε συγκεκριμένου λιβαδιού και ο ειδικός επιστήμων που θα τους καθοδηγεί, αλλά και θα τους ελέγχει.
5. Θα εξασφαλισθούν οι απαραίτητοι σπόροι ή φυτάρια.
6. Θα εγκριθεί κανονισμός διαχείρισης και σε περίπτωση μη συμμόρφωσης θα επιβάλλονται κυρώσεις.

Παράλληλα από την πλευρά του Κράτους πρέπει να λυθούν τρία βασικά προβλήματα:

1. Το πρόβλημα της ιδιοκτησίας των λιβαδιών,
2. Το πρόβλημα της χρηματοδότησης των έργων βελτιώσεως και διαχείρισης και
3. Το πρόβλημα της νόμιμης εφαρμογής της ελεγχόμενης καύσης στη διαχείριση των λιβαδιών.

Ουσιαστική βοήθεια μπορεί να προκύψει από την επιτάχυνση των διαδικασιών κατάρτισης του Εθνικού Κτηματολογίου, αν και καλύτερα θα ήταν να υπάρξει μια ενδιάμεση άμεση ρύθμιση.

Στο θέμα της χρηματοδότησης των έργων μάλλον οι εξελίξεις δεν είναι ευοίωνες, αφού οι πόροι του πρωτογενούς τομέα στο Γ' Κ.Π.Σ. φαίνεται να είναι μάλλον περιορισμένοι.

Τέλος το τρίτο πρόβλημα δεν νομίζουμε ότι πρέπει να παραμένει ακόμη εκκρεμές, παρά τον αρνητικό απόηχο των γεγονότων της εφετινής αντιπυρικής περιόδου.

Βιβλιογραφία

- Κανδρέλης, Σ.Σ. 1995. Επίδραση της κοπής και της καύσης στην αναπαραγωγή της ασφάκας (*Fhloomis fruticososa* L.) και οι επιπτώσεις τους στην παραγωγικότητα του οικοσυστήματος των ασφακώνων. Διδακτορική διατριβή. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη.
- Παπαναστάσης, Β.Π. 1978. Χημική καταπολέμηση της ασφάκας. Γεωτεχνικά, 4: 63-68.

Management of *Phlomis fruticosa* L. communities in Epirus: The problem of wildfires

I. Douros

Direction of Forests of the prefecture at Preveza,
481 00 Preveza

Summary

In this paper, the problem of management of *Phlomis fruticosa* L. communities and especially of wildfires caused by the shepherds themselves in order to improve them is analyzed. It is stated that *Phlomis fruticosa*, which is the dominant species of these communities, needs to be controlled because it is unpalatable to grazing animals. This can be done with several methods including prescribed burning. For the application of the latter method however, it needs to be legalized by the Government. Finally, the need of drawing special management and improvement plans is stressed for the application of proper valorization of these important rangelands.

Key words: Control, management, *Phlomis fruticosa*, prescribed burning.